

1.2. Martianus Capella

K žánrům nejrozšířenějším v předcházejícím století, jež jsou i nadále hojně rozvíjeny, patří gramatika s novými příručkami, jako je Agroeciova *Orthographia (Pravopis)*, Consentiova *Ars (Umění)* nebo Pompeiův komentář k Donatovi. Dále stejně jako ve 4. stol. n. l. připomeňme vedle gramatických spisů též komentáře a encyklopedická repertoria s většími ambicemi, jako je právě spis Martiana Capelly.

Martianus Capella pocházel z Kartága, ve zralém věku se stal advokátem, byl pohanem, nebo přinejmenším nebyl křesťanem. Působil v Africe v době mezi dvěma pro Římany neblahými událostmi – vypleněním Říma v r. 410 n. l. a vypleněním Kartága Vandaly v r. 439 n. l. Zpracoval encyklopedii klasické vzdělanosti v devíti knihách nazvanou *De nuptiis Mercurii et Philologiae (O sňatku Mercuria a Filologie)*. Tento titul se sice dnes stal běžným, není ale jednoznačně dosvědčen “nadpisy” (*superscriptiones*) v rukopisných kodexech, a přesně vzato se vztahuje pouze k narativně alegorické části díla (první dvě knihy). Je pravděpodobné, že titul celé encyklopedie byl *Philologia (Filologie)*, jak plyne z některých narážek, obsažených v metrických “základech” (*institutio*), jež byly nově s naprostou jistotou Martianu Capellovi autorsky přiřčeny (dříve byly obvykle připisovány gramatiku Serviovi nebo méně známému Sergiovi): v tomto dílku o metrice totiž autor, odvolávaje se na své vlastní dílo, explicitně říká *in tertio Philologiae libro* (“ve třetí knize Filologie”) a jinde *ut est in Philologia meus versus* (“jak je můj verš ve Filologii”). Dílo je prozaické, má však časté pasáže ve verších, jež tvoří jakoby antologii antických rozměrů a přibližují literární žánr díla menippské satíře (srov. str. 210nn.). Dílo, jež bylo v křesťanském středověku velmi rozšířeno, je vystavěno se silnou zálibou v alegorii. Z Apuleia, který byl Afričan stejně jako Martianus Capella, přejímá témata i obrazy a přichází s personifikacemi, které se podobají personifikacím některých děl Prudentiovy a předjímají postavu Filozofie z Boëthiovy *Útěchy (Consolatio)*.

**Záliba
v alegorii**

V tomto epithalamickém alegorickém “vyprávění” (*fabula*; první dvě knihy se týkají událostí předcházející sňatku, který se odehrává na scéně hvězdného Iovova paláce) je představen Mercuriův svatební dar nevěstě Filologii – sedm z devíti svobodných umění (kn. III-IX), obsažených ve Varronově pojednání *Disciplinae (Vědní obory*; srov. str. 206). Jsou to encyklopedické *Artes* nebo *Disciplinae* (všechny jsou shrnuty v symbolické postavě učené Filologie), jež v první osobě vykládají před nebeským senátem, shromážděným ke svatebnímu obřadu, o “umění” (*ars*), jehož jméno každá z nich nese: gramatika, dialektika, rétorika, geometrie, aritmetika, astronomie, hudba (*musica*; vykládaná pannou jménem Harmonia). Medicína a architektura sem pojaty nebyly, a tak se stane, že nebudou součástí budoucí školské organizace středověku, trivía a quadrivía, jež mají za svůj nesporný vzor právě Martianovu encyklopedii. Ta měla velkolepý osud, jak dosvědčuje i mimořádný počet středověkých rukopisů tohoto díla.

Dílo, jehož literární, kulturní a historický význam se dnes začíná uznávat, je summa antické kultury a vědy, namáhavě shromážděná pohanským novoplatónikem pozdní epochy. Právě v tom spočívá jeho velikost a jeho historický smysl, a i když má Martianovo “vyprávění” (*fabula*) i další

význam, onen náboženský a mysteriózní svět pozdně antického synkretismu zde má hojně prostoru.

Styl prózy i poezie je zde extrémně vyumělkovaný a komplikovaný, jejich četba je obtížná a působí problémy, text je konstruován se silnou rétorickou intonací, je dovedně, ač ne vždy šťastně uspořádán, plný ohlasů antických autorů, ale i ti jsou proměněni do nových podob. Autor se vyjadřuje v nové jazykové směsici, kterou bude třeba nejprve trpělivě analyzovat a rozložit na konstitutivní prvky, než ji ocejchujeme jako ošklivou a nečtivou, jak se ještě dnes občas dělá. Naučný výklad jednotlivých disciplín je naproti tomu podán technicky přesnou a přitom jednodušší prózou.

1.3. Vědecké příručky

- Lékařství:** Poměrně živý je i zájem o různé vědní obory, zvláště intenzivně se pěstuje medicína. Mezi autory tohoto oboru nacházíme Marcella, známého jako **a) Marcellus Empiricus** z Burdigaly (dn. Bordeaux) a jenž dedikoval spis *De medicamentis (O léčicích)* svým synům, aby se nemuseli příliš často obracet na lékaře. Mezi výslovně citovanými prameny najdeme Plinia Staršího, Pseudo-Apuleia a Celsa. Je zde více než 2 500 receptů, vypsanych podle pořadí nemocí od hlavy k nohám. Latina, jíž jsou napsány, je přeplněna technickými termíny, grécismy, lidovými výrazy, gallicismy a dokonce slovy pod jakýmsi germánským vlivem. Je zde i několik magických formulí. Dalším manuálem těže látky je spis *De medicina (O lékařství)* Cassia Felika, složený v r. 447 n. l. Autor, **b) Cassius Felix** africký křesťan, používá různých termínů převzatých z místního jazyka.

Zeměpisná příručka

Mezi díly o geografii zmiňme dílo *Cosmografia (Kosmografie)* Iulia Honoraria. Je to řada přednášek, jež zapsal a proti autorově vůli uveřejnil jeho žák. Honorius, který žil zřejmě v 5. stol. n. l., podává komentář k zeměpisné mapě asi o sto let starší a vykládá o různých krajích se zvláštním zřetelem k fyzikálnímu zeměpisu, zejména k řekám.

1.4. Právo a státní správa

- S výraznější kontinuitou s pracemi předchozích desetiletí se můžeme setkat v dílech právníckého a správního obsahu. Mj. sem náležejí zvláště dvě díla složená za východního císaře Theodosia II. (408–450 n. l.); je to *Codex Theodosianus (Theodosiův zákoník)* a tzv. *Notitia dignitatum (Soupis hodností)*. *Codex Theodosianus* je sbírka zákonů, vyhlášených v době Konstantinově a později, rozdělená podle obsahu (právo občanské, správní, trestní, finanční, konstituční, církevní).

Dílo je základní nejen pro poznání práva, ale i dějin pozdní antiky. Je to skutečně hodnotný pramen o politické orientaci různých císařů a poskytuje velmi cenné informace o úřednících, pro něž byly tyto zákony určeny ke konkrétní aplikaci.

Notitia dignitatum

Notitia dignitatum omnium tam civilium quam militarium (Soupis všech občanských i vojenských hodností) přesně a pravdivě mapují organizaci říše jak v západní, tak ve východní části a podávají soupis všech administrativ-

ních míst včetně příslušných povinností a kompetencí v hierarchických vztazích. Soupis poskytuje rovněž popis diecézí a provincií impéria a spojuje tedy zájem historický, právníký i geografický.

2. Kroniky a křesťanská historiografie

Ve 4. stol. n. l. pěstovali historiografii převážně autoři pohanského původu – vzpomeňme především na její hlavní představitele, Ammiana Marcellina a autory souboru *Historia Augusta* (*Dějiny císařů*). V 5. stol. n. l. mají již i v této oblasti kulturní hegemonii křesťanští spisovatelé, kteří vypracovali novou metodologii historiografie ve shodě s Augustinem. Po něm je třeba uvést dvě jména: Orosia a Salviana.

2.1. Orosius

Život: Paulus Orosius, Hispánc pravděpodobně původem z Tarragony (narodil se kolem r. 390 n. l.), byl knězem. Nájezd Vandalů jej donutil k útěku z Iberského poloostrova. V Africe byl v r. 414 n. l. ve styku s Augustinem a v Palestině (415 n. l.) s Hieronymem. V r. 417 n. l. dokončil své *Historiae adversus paganos* (*Dějiny proti pohanům*). Od tohoto data o něm nemáme zprávy.

Dílo: Jeho první spis, *Commonitorium de errore Priscillianistarum et Origenistarum* (*Spis varující před bludem priscillianistů*

a *origenistů*), byl věnován Augustinovi a týkal se nejrozšířenějších herezí v Hispánii. *Liber apologeticus* (*Obrana*) byl namířen proti pelagiánské herezi. *Historiae adversus paganos* (*Dějiny proti pohanům*, 7 kn.) jsou Orosiovým hlavním dílem. K jejich sepsání dal podnět Augustinus, jenž hodlal materiál této sbírky použít v díle *De civitate Dei* (*O Boží obci*). Prvních šest knih je věnováno dějinám lidstva od počátku do příchodu Ježíše Krista a do vlády císaře Augusta, kniha sedmá se týká císařské doby do r. 417 n. l.

Orosius postrádá Augustinovu originalitu: používá tradičních schémat a z největší části sahá po nejběžnějších pramenech, aniž by byl schopen jim hlouběji porozumět. Užitečnější informace jeho díla se vztahují k období, které je mu nejbližší, tj. k posledním létům 4. a k prvním dvěma desetiletím 5. stol. n. l.: pro tuto dobu nám Orosius poskytuje informace, jež se u jiných spisovatelů nedochovaly. Orosius je však důležitý kvůli svému celkovému interpretačnímu postoji, jenž se zásadně liší od postoje Augustinova, i když k tomuto rozporu nedochází záměrně ani vědomě. Pro Orosia si Boží prozřetelnost přála římskou říši – shoda mezi dobou Kristova narození a Augustovou vládou není náhodná. Posláním říše je usnadnit šíření křesťanství a díky Boží vůli se nyní poměry lidstva po mnoha dramatických událostech, jež předcházely Kristovu narození, postupně zlepšují. Z toho je zřejmé zjevné podcenění otázky Germánů a problému nájездů (který bude podle Orosia brzy vyřešen asimilací barbarů v římsko-křesťanské kultuře) a vypracování systému založeného na sakrálním charakteru státu a na jeho blahodárné funkci, systému, jenž silně ovlivní středověk. Orosiovo dílo se skutečně dočkalo velkého rozšíření a jeho vizí se inspirovala hlavní díla křesťanské historiografie dalších staletí až po Dantovu *Božskou komedii*.

Skrovná hodnota Orosiovy historické práce

Vize blahodárné funkce impéria